MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO

Mannerheimin Lastensuojeluliiton lausunto 16.3.2022

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle, kuuleminen 17.3.2022

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022, K 3/2022 vp

Aluksi

Lapsiasiavaltuutetusta annetun lain mukaisesti lapsiasiavaltuutettu antaa kerran neljässä vuodessa kertomuksen eduskunnalle ja vuosittain kertomuksen valtioneuvostolle.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) pitää lapsiasiavaltuutetun kertomuksia tärkeinä lapsen oikeuksien ja lapsipolitiikan seurannan ja arvioinnin välineinä. MLL keskittyy lausunnossaan kertomukseen sisältyvien lapsiasiavaltuutetun kolmen ehdotuksen sekä koronapandemiaa ja kansallista lapsistrategiaa käsittelevien jaksojen tarkasteluun.

Lapsiasiavaltuutetun eduskuntakertomuksen kolme ehdotusta

1) Lapsen edun ensisijaisuus perustuslain perusoikeussäännöksiin

Lapsiasiavaltuutettu katsoo kertomuksessaan, että lapsen edun ensisijaisuus tulee tulevaisuudessa sisällyttää perustuslain (731/1999) perusoikeussäännöksiin.

MLL tukee lapsiasiavaltuutetun näkemystä siitä, että lapsen edun ensisijaisuus kirjattaisiin perustuslain perusoikeussäännöksiin. Lapsen edun ensisijaisuus on yksi lapsen oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen (myöhemmin lapsen oikeuksien sopimus) yleisperiaatteista (sopimuksen 3.1 artikla). Lapsen edun ensisijaisuus sisältyy myös Euroopan unionin perusoikeuskirjaan (perusoikeuskirja 24.2 artikla). Lapsen edun ensisijaisuus on lapsioikeuden keskeinen periaate. Se on kirjattu myös useaan kansalliseen lakiin, kuten varhaiskasvatuslakiin, sosiaalihuoltolakiin ja lastensuojelulakiin. Lapsen edun ensisijaisuutta ei ole kuitenkaan kattavasti sisällytetty lapsia koskevaan ja heihin vaikuttavaan lainsäädäntöön. **Lapsen edun ensisijaisuuden kirjaaminen perustuslakiin vahvistaisi merkittävällä tavalla lapsen erityisen aseman ja oikeuksien huomioon ottamista julkisen vallan toiminnassa ja laajasti koko yhteiskunnassa.**

MLL:n näkemyksen mukaan lapsen edun ensisijaisuus voitaisiin sisällyttää esimerkiksi perustuslain 6.3 §:ään, joka kuuluu seuraavasti. ”Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti**.” Kyseistä momenttia voitaisiin täydentää lauseella: ”Kaikissa lapsia koskevissa toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.”**

YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan **sopimusvaltion on varmistettava, että lapsen etu otetaan ensisijaisesti huomioon kaikissa toimissa. Sopimusvaltion on tarkasteltava kansallista lainsäädäntöään tämän velvoitteen toimeenpanemiseksi** (YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 lapsen edun ensisijaisuudesta, kohta 15). Komitea huomauttaa, että lapsen oikeus saada etunsa arvioiduksi ja

otetuksi ensisijaisesti huomioon tulisi **sisällyttää kaikkeen lapsiin vaikuttavaan lainsäädäntöön** (yleiskommentti nro 14, kohta 31).

YK:n lapsen oikeuksien komitea pitää valitettavana, ettei Suomen lainsäädännössä viitata kattavasti lapsen etuun ja ettei periaatetta riittävästi ymmärretä tai oteta huomioon lapsia koskevassa päätöksenteossa (YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomea koskevat loppupäätelmät 2011, kohta 26). Komitea kehottaa sopimusvaltiota tehostamaan pyrkimyksiään varmistaa, että lapsen edun periaate otetaan asianmukaisesti huomioon kaikissa lainsäädäntö-, hallinto- ja oikeudenkäyntimenettelyissä sekä kaikissa lapsia koskevissa ja lapsiin vaikuttavissa toimintapolitiikoissa, ohjelmissa ja hankkeissa ja että sitä sovelletaan niissä johdonmukaisesti. Myös kaikkien tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten tulisi perustaa tuomioidensa ja päätöstensä oikeudelliset perustelut tähän periaatteeseen (kohta 27). Edellä mainittu tukee lapsen edun ensisijaisuuden kirjaamista myös perustuslakiin.

2) Lastensuojelulain kokonaisuudistus

Lapsiasiavaltuutettu katsoo kertomuksessaan, että Suomessa tulee käynnistää lastensuojelulain kokonaisuudistus. Kuten lapsiasiavaltuutettu toteaa, voimassa olevaa lastensuojelulakia (417/2007) on muutettu lähes 30 kertaa. Lastensuojelulain jatkuvat muutokset vaikeuttavat sen toimeenpanoa.

MLL pitää lastensuojelulain kokonaisuudistusta perusteltuna ehdotuksena. MLL kuitenkin pitää lastensuojelun ongelmia enemmän lainsäädännön toimeenpanon kuin sen sisällön ongelmina.

Lapset, nuoret ja perheet eivät saa riittävää tukea ja apua palvelujärjestelmässä, minkä vuoksi ongelmat pahenevat ja kasautuvat. Tämän seurauksena joudutaan turvautumaan lastensuojelun asiakkuuksiin ja kodin ulkopuolisiin sijoituksiin, vaikka ongelmat olisi voitu hoitaa paremmin ja vaikuttavammin varhaisessa vaiheessa. Koulutusta lastensuojelu- ja siihen liittyvän lainsäädännön sisällöstä tulee myös lisätä ammattilaisille.

MLL pitääkin lastensuojelulain kokonaisuudistusta kiireellisempinä seuraavia toimia:

1) **Lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen ja varhaisen tuen yleistä vahvistamista**

2) **Lasten, nuorten ja perheiden mielenterveyden tuen ja mielenterveyspalvelujen vahvistamista sekä neurokirjon erityispiirteiden omaavien lasten ja nuorten ja heidän perheidensä tuen vahvistamista**

3) **Lastensuojelulain toimeenpanon vahvistamista niin, että avohuollon tukitoimilla voitaisiin vastata nykyistä paremmin ja intensiivisemmin lapsen ja hänen perheensä yksilö- ja perhekohtaisiin tarpeisiin. MLL korostaa myös lastensuojelun riittävistä henkilöstömitoituksista huolehtimisen tärkeyttä lastensuojelun vaikuttavuuden turvaamisessa.**

4) **Lastensuojelun kansallisen vision laatimista. Lastensuojelun kansallinen visio voitaisiin toteuttaa kansallisen lapsistrategiayksikön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyönä ensi hallituskaudella. Lastensuojelun kansallisen vision laatiminen tukisi kansallisen lapsistrategian keskeisiä linjauksia ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien turvaamista. Tämän työn pohjalta voitaisiin arvioida lastensuojelulain kokonaisuudistuksen tarvetta ja sisältöä.**

Lasten, nuorten ja perheiden kannalta on olennaista, että palvelut muodostavat toimivan kokonaisuuden. Palveluiden tulee olla ihmis- eikä organisaatiolähtöisiä. Palveluissa tulee turvata ammattilaisten mahdollisuus kohdata lapsia, nuoria ja perheitä riittävän ajan kanssa kuunnellen heitä aidosti. On välttämätöntä, että hyvinvointialue noudattaa henkilöstömitoituksista – kuten neuvolatyöstä, oppilas- ja opiskelijahuollosta ja lastensuojelusta – annettuja velvoitteita ja valtakunnallisia suosituksia.

MLL korostaa mielenterveyden tuen ja mielenterveyspalvelujen sekä neurokirjon erityispiirteiden omaavien lasten ja nuorten ja heidän perheidensä tuen riittämättömyyden vaikutuksia lastensuojeluun. Tämä näkyy erityisesti teini-ikäisten lasten kodin ulkopuolisten sijoitusten voimakkaana kasvuna. Pienistä pulmista kasvaa suuria ongelmia, kun riittävää tukea ja apua ei saa varhaisessa vaiheessa. Tämän seurauksena joudutaan monissa tilanteissa turvautumaan lastensuojeluun ja kodin ulkopuolisiin sijoituksiin, vaikka tilanne olisi ollut hoidettavissa riittävillä terveydenhuollon palveluilla.

Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut ovat riittämättömät ja pirstalaiset. Huomattava osa mielenterveyden häiriöistä kärsivistä lapsista ja nuorista ei saa tarvitsemaansa hoitoa**. Palvelujärjestelmä vastaa huonosti myös neurokirjon erityispiirteiden omaavien lasten ja nuorten tarpeisiin.** Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut ovat pirstalaiset ja riittämättömät. Integraatio perus- ja erikoissairaanhoidon välillä sekä terveys- ja sosiaalipalveluiden kesken toimii huonosti. Matalan kynnyksen mielenterveyspalveluita mm. lastenneuvoloissa, perheneuvoloissa ja oppilas- ja opiskelijahuollossa on lisättävä, jotta lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus saada nopeasti ja joustavasti apua ja hoitoa. Tällä hetkellä resurssit perustasolla eivät ole riittäviä, mikä viivästyttää avun saamista lasten ja nuorten mielenterveyden ja neurokirjon haasteisiin.

3) Koulutuksen resurssit turvataan yli hallituskausien sitoutumalla muiden Pohjoismaiden rahoitusta vastaavaan ja selkeästi määriteltyyn rahoitustasoon

Lapsiasiavaltuutettu katsoo kertomuksessaan, että Suomen koulutuspolitiikan tietopohja ja resurssit tulee jatkossa turvata yli hallituskausien sitoutumalla muiden Pohjoismaiden rahoitusta vastaavaan ja selkeästi määriteltyyn rahoitustasoon.

MLL tukee lapsiasiavaltuutetun näkemystä, että varhaiskasvatuksen ja koulutuksen voimavarat tulee turvata pitkäjänteisellä tavalla. Suomessa oppimistulokset ovat heikentyneet ja koulutuksellinen eriarvoisuus on kasvanut. Tähän ovat vaikuttaneet myös koulutukseen tehdyt leikkaukset. Myös koulutuksen tietopohjaa ja tiedonkeruuta tulee vahvistaa.

Varhaiskasvatuksen ja koulutuksen riittävällä resursoinnilla on huomattava merkitys lasten ja nuorten kokonaishyvinvoinnille. Varhaiskasvatus, koulut ja oppilaitokset eivät ole vain oppimisen foorumeita vaan keskeisiä lasten ja nuorten kasvuympäristöjä ja sosiaalisen vuorovaikutuksen paikkoja. **Varhaiskasvatus sekä koulut ja oppilaitokset ovat perheen ohella tärkeimmät lasten ja nuorten kasvuympäristöt.** Lapsen ja nuoren hyvinvointi vaikuttaa oppimiseen ja oppiminen hyvinvointiin. Lasten ja nuorten oppimisessa korostuu vuorovaikutuksellisuus ja yhteisöllisyys.

Jos varhaiskasvatuksen ja koulun voimavarat ovat niukat, kärsivät erityisesti heikommassa asemassa olevat oppilaat, kuten oppilaat, jotka tarvitsevat enemmän pedagogista tai muuta tukea oppimiseensa tai hyvinvointiinsa, esimerkiksi neurokirjon erityispiirteitä omaavat lapset ja nuoret tai mielenterveyden häiriöistä kärsivät lapset ja nuoret.

Aliresusoidut varhaiskasvatus, koulut ja oppilaitokset lisäväät eriarvoisuutta, kun lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oppimisen tuen tarpeisiin ei voida vastata riittävässä määrin. Vanhempien sosioekonominen tausta vaikuttaa aiempaa enemmän lasten suoriutumiseen koulussa. Tyttöjen ja poikien oppimiserot ovat Suomessa kansainvälisesti vertaillen suuret, kuten myös kantaväestöön ja maahanmuuttotaustaisiin kuuluvien oppilaiden välillä.

Koronaviruspandemia ja lapsen oikeudet

Lapsiasiavaltuutetun kertomuksessa tuodaan esille **koronapandemian vaikutuksia lapsen oikeuksien toteutumiseen.** Kuten kertomuksessa todetaan, koronapandemian ja sen rajoitustoimien vaikutuksia on tarkasteltu laajasti myös mm. **lapsistrategian koronatyöryhmän raporteissa** (ks. STM:n tiedote 18.1.2021 https://stm.fi/-/tyoryhma-pitkittyva-koronakriisi-vaikuttaa-syvasti-lasten-ja-nuorten-hyvinvointiin).

Lapsiasiavaltuutetun kertomuksessa koronapandemiaa ja sen rajoitustoimia tarkastellaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteiden – syrjimättömyyden, lapsen edun, henkiinjäämisen ja kehittymisen sekä lapsen oikeuden tulla kuulluksi ja näkemysten huomioon ottamisen – näkökulmasta.

MLL yhtyy lapsiasiavaltuutetun kertomuksessa esitettyihin havaintoihin. Koronakriisi syvensi lasten välistä eriarvoisuutta eikä yhteiskunta pystynyt tätä kehitystä estämään. Pandemian aikana Suomessa ei kyetty estämään lapsiväestöön ja eri lapsiryhmiin kohdistuvaa rakenteellista syrjintää. **Kriisi on lisännyt eriarvoisuutta lasten ja nuorten keskuudessa.**

Kuten lapsiasiavaltuutettu kertomuksessaan toteaa, korona-ajan suurin ongelma kiteytyy lapsen edun ensisijaisuuden periaatteen puutteelliseen toteuttamiseen. Lapsen erityinen asema ja oikeudet eivät saaneet osakseen sitä huomiota, mitä lapsen oikeuksien sopimus ja sen lapsen edun ensisijaisuuden periaate edellyttää. **MLL yhtyy kertomuksessa esitettyihin havaintoihin lapsivaikutusten arvioinnin puutteista sekä lasten ja nuorten näkemysten kuulematta jättämisestä**.

MLL korostaa, että korona-ajasta on paljon opittavaa tulevaisuutta varten. Lapsivaikutusten arvioinnista ja lasten ja nuorten kuulemisesta tulee huolehtia myös poikkeusaikoina. Lasten ja nuorten osallisuutta,

toimijuutta, turvallisuuden tunnetta ja tulevaisuususkoa tulee vahvistaa kaikissa kasvuympäristöissä johdonmukaisesti ja järjestelmällisesti.

Sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä on varmistettava riittävät voimavarat lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tukemiseen. Koronakriisi on lisännyt tuen ja palveluiden tarvetta. Lisäksi palveluiden ohentuminen poikkeustilanteen aikana on aiheuttanut huomattavaa palveluvajetta ja palveluvelkaa, jotka tulee korjata. Riittävän tuen puuttuminen uhkaa heikentää lasten ja nuorten hyvinvointia ja lisätä eriarvoistumista. Eriarvoisuuden kaventamisen onkin oltava tavoitteellista ja systemaattista. Koronakriisin vaikuttava hoito edellyttää koko palvelujärjestelmän keskinäisen yhteistyön ja moniammatillisuuden vahvistamista.

Lasten ja nuorten mielenterveyden ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta huomionarvoista on se, että heti koronakriisin helpotuttua alkoi Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan. Sota ja sen mukana tullut turvattomuus ahdistaa ja pelottaa lapsia ja nuoria. Lasten ja nuorten mielenterveyden ja muun hyvinvoinnin sekä resilienssin tukemiseen tulee panostaa vahvasti lähivuosina.

Kansallisen lapsistrategian toimeenpano

Lapsiasiavaltuutettu tarkastelee kertomuksessaan parlamentaarisessa komiteassa valmisteltua Suomen ensimmäistä kansallista lapsistrategiaa. Kuten lapsiasiavaltuutettu toteaa, kansallisen lapsistrategian tulevaisuus riippuu siitä, miten sen toimeenpano – eli strategisten linjojen muuttaminen konkreettiseksi lapsipolitiikaksi – tulee onnistumaan. Strategian ensimmäinen toimeenpanosuunnitelma hyväksyttiin valtioneuvostossa lokakuussa 2021. Toimeenpanosuunnitelma sisältää 30 toimenpidettä.

MLL yhtyy lapsiasiavaltuutetun näkemykseen, että kriittisin kysymys on, miten kansallisen lapsistrategian toimeenpano tulevilla hallituskausilla jatkuu.

MLL pitää välttämättömänä, että tulevat hallitukset sitoutuvat lapsistrategian toimeenpanon jatkamiseen. Tämä edellyttää myös tulevilta hallituksilta strategian toimeenpanosuunnitelmaa ja siihen osoitettavaa rahoitusta.

Lapsistrategian tehokkaan toimeenpanon kannalta on myös välttämätöntä perustaa pysyvä lapsistrategiayksikkö valtioneuvostoon.

Helsingissä 16.3.2022

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry

Milla Kalliomaa
pääsihteeri

Esa Iivonen
johtava asiantuntija